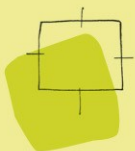

B i j l a g e 4 :
E c o l o g i s c h o n d e r z o e k

Advies Natuurwaarden het Kulturhûs
te Oudehaske

BügelHajema

Plek voor ideeën

Advies Natuurwaarden het Kulturhûs te Oudehaske

Inhoud

Rapport en bijlagen

25 februari 2013

Projectnummer 550.43.50.00.00

Ideeën voor een plek

Inhoudsopgave

1	Inleiding	5
2	Huidige situatie en plannen	7
3	Gebiedsbescherming	9
3.1	Voortoets Natuurbeschermingswet 1998	9
3.2	Ecologische Hoofdstructuur	10
3.3	Overige vormen van gebiedsbescherming	11
4	Soortenbescherming	13
4.1	Niet-relevante soortgroepen	13
4.2	Vleermuizen	13
4.3	Overige zoogdieren	14
4.4	Vogels	15
4.5	Amfibieën	16
5	Conclusies en uitvoerbaarheid plannen	17
5.1	Gebiedsbescherming	17
5.2	Beschermde soorten	17
5.3	Uitvoerbaarheid	17
6	Bronnen	19

Bijlagen

Inleiding

1

De woningcorporatie Accolade is voornemens om een Multifunctioneel Centrum (het Kulturhûs) te realiseren aan de Julianalaan te Oudehaske, gemeente Skarsterlân. Om deze ontwikkeling mogelijk te maken, dient een bestemmingsplanprocedure te worden gevoerd.

In dit kader is het conform artikel 3.1.6 van het Besluit ruimtelijke ordening (Bro) noodzakelijk een onderzoek uit te voeren naar effecten op de natuurwaarden. De effecten op natuurwaarden worden beoordeeld in relatie tot bestaande wet- en regelgeving op het gebied van de gebiedsbescherming (Natuurbeschermingswet 1998, de Structuurvisie Infrastructuur en Ruimte (SVIR) en de provinciale structuurvisies en provinciale verordeningen) en de soortenbescherming (Flora- en faunawet).

Voor dit onderzoek is gebruikgemaakt van recente verspreidingsgegevens (databank NDFF via Quickscanhulp.nl, verspreidingsatlassen en rapporten¹) en een inschatting van het terrein op basis van een veldbezoek op 24-01-2013.

Uitgaande van de huidige situatie en de beoogde ontwikkelingen (hoofdstuk 2) zijn de mogelijke effecten als gevolg van de toekomstige ontwikkelingen bepaald en beoordeeld in het kader van de natuurwetgeving.

Hierbij is een onderscheid gemaakt tussen gebiedsbescherming (hoofdstuk 3) en soortbescherming (hoofdstuk 4). In hoofdstuk 5 zijn ten slotte de conclusies van het onderzoek gepresenteerd alsmede eventuele vervolgstappen.

Overzicht plangebied met gymzaal

¹ Geraadpleegde databanken, verspreidingsatlassen, waarnemingsoverzichten, websites en rapporten zijn met een eigen nummer in de literatuurlijst opgenomen. Gegevens uit deze bronnen worden bij het bespreken van de verschillende soortengroepen alleen genoemd indien ze een meerwaarde voor het onderzoek hebben. De resultaten van Quickscanhulp.nl (0-5 km) zijn opgenomen in Bijlage 2).

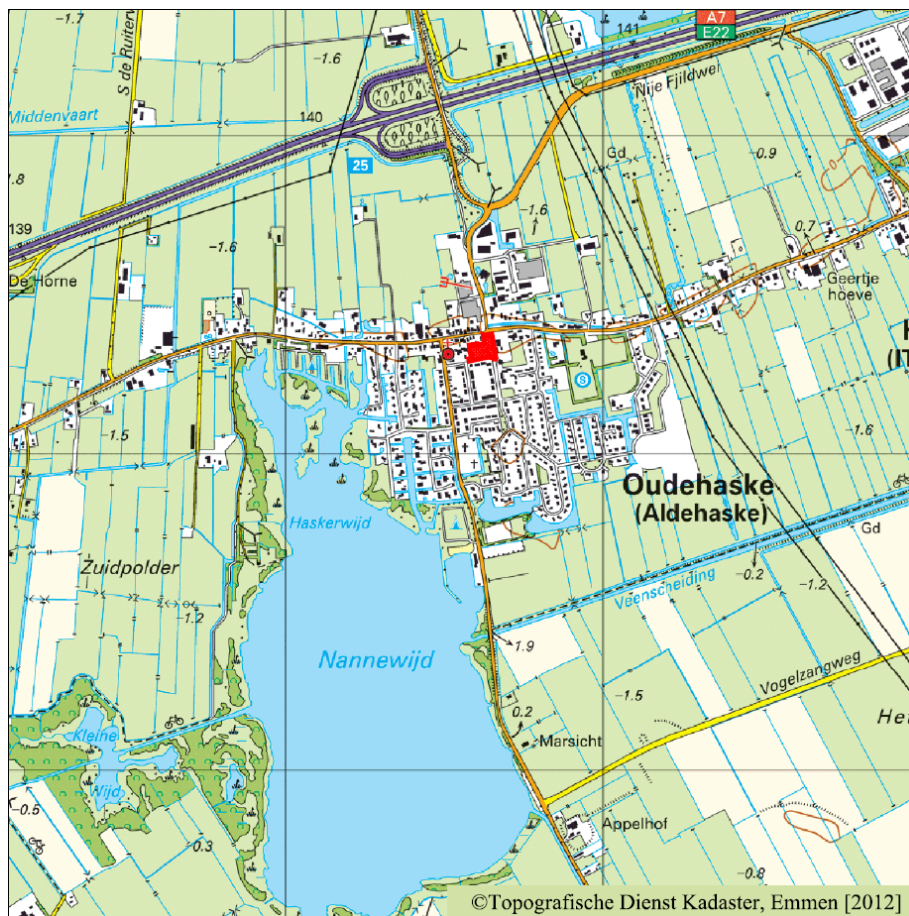
Voormalige peuterspeelzaal

Bomenrij langs oostzijde van plangebied

Huidige situatie en plannen

2

Het plangebied ligt aan de Julianalaan, binnen de bebouwde kom van Oudehaske (zie figuur 1).

Figuur 1. Ligging plangebied Kulturhûs aan de Julianalaan te Oudehaske (rood)

Het plangebied bevat een gymzaal en een klein gebouw waar voorheen de peuterspeelzaal was gevestigd. Beide gebouwen bevatten een plat dak. De gymzaal betreft een bakstenen gebouw met een afwerking van damwandprofielplaat. Het gebouw van de peuterspeelzaal betreft een houten gebouw dat momenteel in gebruik is als oefenruimte voor fysiotherapie. Het terrein rond de bebouwing bestaat uit verharding, een glijbaan, een zandbak en plantsoenen. Tussen de voormalige peuterspeelzaal en de Julianalaan staan enkele zachte berken. Langs de oostgrens van het plangebied staat een bomenrij met ondergroei van onder andere hulst. Binnen het plangebied is geen oppervlaktewater aanwezig.

De plannen bestaan uit de sloop van de aanwezige bebouwing en de realisatie van een Multifunctioneel Centrum met een omvang van ongeveer 1.900 m², verdeeld over twee bouwlagen. Om deze ontwikkeling mogelijk te maken, worden tevens de aanwezige verharding, speeltuinelementen en begroeiing verwijderd. De bomen langs de oostrand van het plangebied blijven gehandhaafd. Het gebied rond de te realiseren bebouwing wordt opnieuw ingericht.

G e b i e d s b e s c h e r - m i n g

3

Voor onderhavig plangebied is de volgende wet- en regelgeving op het gebied van gebiedsbescherming relevant: de Natuurbeschermingswet 1998, de Structuurvisie Infrastructuur en Ruimte (SVIR), het Streekplan Fryslân 2007 en de Verordening Romte Fryslân. Voor meer informatie over deze wet- en regelgeving wordt verwezen naar bijlage 1.

3.1

Voortoets Natuurbeschermingswet 1998

In de Natuurbeschermingswet 1998 is de bescherming van specifieke gebieden geregeld, te weten Natura 2000-gebieden, Wetlands (Verdrag van RAMSAR) en beschermde natuurmonumenten. Gezien de ligging van het plangebied zijn voor onderhavige toetsing enkel Natura 2000-gebieden relevant.

Het plangebied maakt geen onderdeel uit van een Natura 2000-gebied. De dichtstbij gelegen Natura 2000-gebieden betreffen de Deelen, het Sneekermeergebied en de Rottige Meenthe & Brandemeer op respectievelijk 5,6 km ten noorden, 6,5 km ten noordwesten en 8,4 km ten zuiden van het plangebied (zie figuur 2). Voor deze Natura 2000-gebieden is in de (ontwerp)aanwijzingsbesluiten een aantal instandhoudingsdoelen opgenomen (1). Deze hebben betrekking op een aantal habitattypen, habitatrichtlijnsoorten, broedvogels en/of niet-broedvogels.

Tussen de beschermde gebieden en het plangebied liggen onder meer bebouwing en infrastructuur. Gezien de relatief grote afstand tot het plangebied, het gebruik van het tussenliggende gebied en de reikwijdte van de meeste instandhoudingsdoelstellingen is er geen belangrijke ecologische relatie met deze Natura 2000-gebieden.

Voor de drie genoemde Natura 2000-gebieden is de Habitatrichtlijnsoort meer-vleermuis aangewezen. Deze soort foerageert boven de wateren binnen de betreffende Natura 2000-gebieden, maar heeft verblijfplaatsen in gebouwen buiten de Natura 2000-begrenzing. Om deze reden zijn deze vleermuizen tevens buiten de Natura 2000-begrenzing beschermd middels de externe werking van de Natuurbeschermingswet 1998. De afstand die de soort kan afleggen tussen de verblijfplaats en het foerageergebied is 10 km en soms zelfs meer. Dit betekent dat het plangebied binnen de actieradius ligt van vleermuizen die in de omliggende Natura 2000-gebieden foerageren.

INVENTARISATIE EN
EFFECTEN

Het plangebied bevat echter geen holten of ander soortige tussenruimten die geschikt kunnen zijn als verblijfplaats van meervleermuis. Om deze reden worden geen verblijfplaatsen van meervleermuis binnen het plangebied verwacht.

Door de afstand tot het plangebied, de ligging en het stedelijke karakter van het plangebied heeft de ontwikkeling geen effect op foerageergebied van de voor de Natura 2000-gebieden Deelen en Sneekermeergebied aangewezen ganzensoorten die tevens buiten deze gebieden foerageren.

CONCLUSIE Er worden als gevolg van het plan geen negatieve effecten verwacht in het kader van de Natuurbeschermingswet 1998. De conclusie van deze Voortoets is, dat voor deze activiteit geen aanvullend onderzoek of vergunning op grond van de Natuurbeschermingswet 1998 nodig is. Het is aan het bevoegd gezag, het College van Gedeputeerde Staten van de provincie Fryslân, om deze visie te bevestigen.

Figuur 2. Ligging plangebied (rode ster) en beschermde natuurgebieden in de omgeving (bron: Verordening Romte Fryslân)

3.2

Ecologische Hoofdstructuur

De Ecologische Hoofdstructuur (EHS) is een samenhangend netwerk van bestaande en nog te ontwikkelen belangrijke natuurgebieden in Nederland en vormt de basis voor het natuurbeleid. De EHS is als beleidsdoel opgenomen in de Structuurvisie Infrastructuur en Ruimte (SVIR). De begrenzing en ruimtelijke bescherming van de Provinciale Ecologische Hoofdstructuur is uitgewerkt in het Streekplan Fryslân 2007 (2) en de Verordening Romte Fryslân (3).

Het plangebied maakt geen onderdeel uit van de EHS. Het dichtstbijzijnde gebied dat is aangewezen in het kader van de EHS ligt op 400 m ten westen van het plangebied (zie figuur 2). Het betreft hier It Nanneviid/Hasker Wiid en haar oeverlanden. Daarnaast ligt er op ongeveer 550 m ten westen een Natte Ecologische Verbindingszone. Tussen de EHS-gebieden in de omgeving en het plangebied liggen onder meer bebouwing en infrastructuur.

INVENTARISATIE EN
EFFECTEN

Door de aard van de plannen, de relatief grote afstand tot het plangebied en het gebruik van het tussenliggende gebied, is er geen belangrijke ecologische relatie tussen het plangebied en EHS-gebieden in de omgeving. Om deze reden worden er op voorhand geen effecten verwacht op de wezenlijke kenmerken en waarden van de EHS.

De activiteit is op het punt van de EHS niet in strijd met het de regelgeving omtrent de EHS. Het is aan het bevoegd gezag, het College van Gedeputeerde Staten van de provinsje Fryslân, om deze visie te bevestigen.

CONCLUSIE

3.3

Overige vormen van gebiedsbescherming

Vanuit het Streekplan Fryslân 2007 (2) en Verordening Romte Fryslân (3) wordt buiten de EHS-gebieden bij ruimtelijke plannen specifiek ingezet op de bescherming van bestaande natuurgebieden en natuurwaarden in agrarisch gebied. Ten behoeve van de bescherming van weidevogelgebieden is aanvullend het Werkplan Weidevogels Fryslân 2007-2013 (4) opgesteld.

Op ongeveer 1 km ten noordoosten van het plangebied ligt ten westen van het bedrijventerrein De Wierde een zandwinplas die is begrensd als 'natuur buiten EHS'.

INVENTARISATIE EN
EFFECTEN

Gezien de aard van de ingreep, de relatief grote afstand tot het plangebied en het gebruik van tussenliggend gebied (onder andere de rijksweg A7), worden geen negatieve effecten verwacht op dit gebied. Gezien de ligging van het plangebied binnen de bebouwde kom van Oudehaske worden tevens geen effecten verwacht op gebieden van 'openheid en rust' (weidevogelgebieden) en beleidsmatige ganzenfoeragegebieden.

De activiteit is om deze redenen op het punt van natuur niet in strijd met het provinciale beleid. Het is aan het bevoegd gezag, het College van Gedeputeerde Staten van de provinsje Fryslân, om deze visie te bevestigen.

CONCLUSIE

Soortenbescherming

4

Op basis van de AMvB 2004 betreffende artikel 75 van de Flora- en faunawet worden de in Nederland beschermde soorten in drie beschermingsregimes ingedeeld. Het gaat hierbij om algemene soorten (soorten uit tabel 1), overige soorten (soorten uit tabel 2) en strikt beschermde soorten (soorten uit tabel 3). Om verwarring te voorkomen, wordt in dit rapport respectievelijk de benaming licht, middelzwaar en streng beschermd gehanteerd. De inheemse vogelsoorten hebben een eigen afwijkend beschermingsregime; ze vallen zowel onder het middelzware als strenge beschermingsregime. Indien relevant, wordt aandacht besteed aan soorten van de Rode lijst (Besluit Rode Lijsten flora en fauna).

4.1

Niet-relevante soortgroepen

Voor een aantal soortgroepen geldt, dat deze gezien de terreinkenmerken en/of verspreidingsgegevens bij voorbaat als niet-relevant kan worden beschouwd. Gezien de verspreidingsgegevens van wettelijk beschermde soorten (5, 6, 7, 8), het voedselrijke karakter van het plangebied, het intensieve beheer van het terrein en het ontbreken van oppervlaktewater, worden binnen het plangebied geen wettelijk beschermde soorten verwacht van de soortgroepen vaatplanten, vissen, reptielen en ongewervelde dieren.

4.2

Vleermuizen

In de omgeving van het plangebied zijn de vleermuissoorten gewone dwergvleermuis, gewone grootvleermuis, laatvlieger, rosse vleermuis, ruige dwergvleermuis en watervleermuis waargenomen (1, 10). Het plangebied biedt geschikt foerageergebied van soorten als laatvlieger, gewone dwergvleermuis en ruige dwergvleermuis. Gezien de huidige inrichting heeft het betreffende deel van het plangebied als foerageergebied echter geen hoge waarde voor vleermuizen. Daarnaast is veel soortgelijk (foerageer)gebied in de omgeving aanwezig.

De ontwikkelingen hebben tot gevolg dat dit gebied zal veranderen. Na de realisatie van de plannen is het gebied wederom geschikt als (suboptimaal) foerageergebied van vleermuizen. Om deze redenen worden geen negatieve

INVENTARISATIE EN
EFFECTEN

effecten verwacht op foerageergebied als onderdeel van de functionele leef-omgeving van vleermuizen.

Het te ontwikkelen deel van het plangebied bevat geen doorgaande landschapsstructuren die gebruikt kunnen worden als vliegroute van vleermuizen. De bomenrij langs de oostelijke grens van het plangebied biedt samen met de aansluitende bomenrij langs de Jousterweg echter wel een geschikte geleidingsstructuur die kan dienen als vliegroute van vleermuizen tussen verblijfplaats en foerageergebied. Indien deze onder invloed van de ontwikkelingen extra wordt verlicht, kan dit een negatief effect hebben op de functionaliteit van deze vliegroute. Mits wordt voorkomen dat extra licht uitstraalt op deze bomenrij, veroorzaakt de herinrichting geen conflict met de Flora- en faunawet ten aanzien van vliegroutes van vleermuizen.

Indien het niet mogelijk is om extra lichtuitstoot op deze bomenrij te voorkomen, dient nader onderzoek plaats te vinden om te bepalen of en welke soorten gebruikmaken van de vliegroute en dient eventueel een ontheffing te worden aangevraagd.

De bomen binnen en langs de oostelijke grens van het plangebied bevatten geen holten die geschikt kunnen zijn als verblijfplaats van boombewonende soorten als ruige dwergvleermuis en rosse vleermuis. Ook de bebouwing bevat geen geschikte holten die als verblijfplaats kunnen fungeren. Om deze reden worden geen verblijfplaatsen van vleermuizen binnen het plangebied verwacht.

CONCLUSIE De plannen veroorzaken geen conflict met de Flora- en faunawet, mits lichtverstoring van vliegroutes nabij het plangebied wordt voorkomen.

4.3

Overige zoogdieren

INVENTARISATIE EN
EFFECTEN

Het deel waar de beoogde werkzaamheden zijn voorzien, vormt geschikt leefgebied voor algemene, licht beschermde soorten als egel, bunzing en diverse (spits)muizen. Op basis van de verspreidingsgegevens (10) mag ervan uit worden gegaan dat een aantal van deze soorten in het plangebied voorkomt. Onder invloed van de ontwikkelingen worden mogelijk vaste verblijfplaatsen vernietigd of verstoord of worden enkele exemplaren gedood. Bij ruimtelijke ontwikkelingen geldt voor licht beschermde soorten een vrijstelling voor enkele verbodsbepalingen. Aan deze vrijstelling zijn geen aanvullende eisen gesteld. In het kader van de voorgenomen activiteiten is een ontheffingsaanvraag voor deze soorten niet aan de orde. Wel blijft de zorgplicht van toepassing.

In de omgeving van het plangebied zijn waarnemingen bekend van de middelzwaar beschermde steenmarter en eekhoorn en de streng beschermde das, boommarter, waterspitsmuis en otter (1, 10).

Gezien het ontbreken van watergangen is het gebied ongeschikt voor waterspitsmuis en otter. Tevens voldoet het plangebied niet aan de ecologische randvoorwaarden van eekhoorn (onder andere naaldbomen) en das (onder andere overgangen agrarisch land) waardoor deze hier niet worden verwacht.

Steenmarter komt veel voor rond bebouwing. Binnen het leefgebied zijn meerdere verblijfplaatsen aanwezig. Deze zijn onder andere te vinden op zolders en in kruipruimten, boomholtes, takkenhopen en dicht struweel. Ook de in de omgeving waargenomen boommarter kan gebruikmaken van gebouwen als verblijfplaats. De aanwezige bebouwing bevat geen holten die aan steen- of boommarter toegang kunnen bieden tot eventuele verblijfplaatsen binnen de gebouwen. Het jachtgebied van steenmarter bestaat veelal uit lijnvormige landschapselementen die voldoende dekking bieden zoals groenstroken, heggen en bosjes. Ook boommarter kan jachtgebied hebben binnen de bebouwde kom. Het plangebied biedt geschikt foerageergebied voor beide soorten, al betreft het door de grote oppervlakten verharding een suboptimaal jachtgebied.

Het veldbezoek is uitgevoerd terwijl er een sneeuwbedekking in het plangebied aanwezig was. Dit bood de mogelijkheid om eventuele recente sporen van steenmarter dan wel boommarter in de sneeuw te identificeren die inzicht konden geven in de functie van het gebied voor steenmarter of boommarter als foerageergebied. Tijdens het veldbezoek zijn geen sporen van marters aangetroffen. De ontwikkelingen hebben tot gevolg dat dit gebied zal veranderen.

Na de realisatie van de plannen is het gebied wederom geschikt als (suboptimaal) foerageergebied van steenmarter en/of boommarter. Om deze redenen worden geen negatieve effecten verwacht op het leefgebied van steenmarter en boommarter en veroorzaken de plannen geen conflict met de Flora- en faunawet ten aanzien van deze soorten.

Er worden geen andere (middel)zwaar beschermde zoogdiersoorten in het plangebied verwacht (met uitzondering van vleermuizen).

In het kader van de voorgenomen activiteiten is een ontheffingsaanvraag voor overige zoogdiersoorten niet aan de orde. Wel blijft de zorgplicht van toepassing.

CONCLUSIE

4.4

Vogels

Binnen en in de directe omgeving van het plangebied kunnen vogels tot broeden komen als zanglijster, tjiptjaf en houtduif. In de omgeving van het plangebied zijn enkele soorten waargenomen waarvan de nestplaatsen jaarrond zijn beschermd, waaronder huismus, roek en havik (1). Tijdens het veldbezoek zijn

INVENTARISATIE EN
EFFECTEN

de aanwezige bomen en gebouwen onderzocht op sporen die wijzen op de aanwezigheid van jaarrond beschermde nestplaatsen. Deze zijn niet aangetroffen en worden hier gezien het ontbreken van geschikte broedlocaties tevens niet verwacht.

Het broed- en foerageergebied van een aantal vogelsoorten zal veranderen als gevolg van de ontwikkelingen. De nieuwe situatie zal wederom geschikt zijn voor een aantal broedvogels.

Indien de werkzaamheden tijdens het broedseizoen worden opgestart, kunnen nesten van broedvogels worden verstoord. Alle vogelsoorten (uitgezonderd exoten) zijn beschermd volgens de Flora- en faunawet. Voor het vernielen en verstoren van bewoonde nesten van vogels (artikel 11) wordt in principe geen ontheffing verleend. Men kan er in dit plangebied van uitgaan dat geen verbodsbepalingen worden overtreden als buiten het broedseizoen wordt gewerkt.

Een andere optie is de werkzaamheden voor het broedseizoen te starten en continu te laten voortduren. In dat geval zoeken broedvogels een rustiger broedplaats (op enige afstand) en worden ze niet gestoord door de werkzaamheden. De Flora- en faunawet kent geen standaardperiode voor het broedseizoen. Van belang is of een broedgeval aanwezig is, ongeacht de periode. Voor de meeste vogels geldt evenwel dat het broedseizoen van ongeveer 15 maart tot 15 juli loopt.

CONCLUSIE De plannen veroorzaken geen conflict met de Flora- en faunawet, mits verstoring van broedende vogels en hun nesten wordt voorkomen.

4.5

A m f i b i e ë n

INVENTARISATIE EN
EFFECTEN

Het plangebied bevat geen oppervlaktewater, waardoor het ongeschikt is als voortplantingslocatie van amfibieën. Gezien het ontbreken van geschikt leefgebied binnen het plangebied worden hier geen middelzwaar of streng beschermde amfibieën verwacht. Wel kan het gebied dienen als foerageergebied van licht beschermde soorten als gewone pad en bruine kikker (9). Bij ruimtelijke ontwikkelingen geldt voor licht beschermde soorten een vrijstelling voor enkele verbodsbepalingen. Aan deze vrijstelling zijn geen aanvullende eisen gesteld.

CONCLUSIE In het kader van de voorgenomen activiteiten is een ontheffingsaanvraag voor deze soorten niet aan de orde. Wel blijft de zorgplicht van toepassing.

Conclusies en uitvoerbaarheid plannen

5

5.1

Gebiedsbescherming

De beoogde ontwikkelingen veroorzaken geen negatieve effecten op Natura 2000-gebieden, EHS en natuurgebieden buiten de EHS.

Voor deze activiteit is daarom geen vergunning op grond van de Natuurbeschermingswet 1998 nodig. De activiteit is op het punt van natuur niet in strijd met het Streekplan Fryslân 2007 en de Verordening Romte Fryslân.

5.2

Beschermde soorten

Het plangebied vormt mogelijk leefgebied van een aantal algemene, licht beschermde soorten.

Voor de aanwezige licht beschermde soorten geldt een vrijstelling van de verboden in het geval van ruimtelijke ontwikkelingen. Aan deze vrijstelling zijn geen aanvullende eisen gesteld. Wel blijft de zorgplicht van toepassing.

De plannen veroorzaken geen conflict met de Flora- en faunawet ten aanzien van middelzwaar en streng beschermde soorten, mits bij de planning en het uitvoeren van de werkzaamheden voldoende rekening wordt gehouden met het broedseizoen van vogels (zie voorwaarden paragraaf 4.4) en extra lichtuitstraling op de bommenrij aan de oostzijde van het plangebied wordt voorkomen in verband met lichtverstoring van vliegroutes van vleermuizen. In dat geval worden geen verbodsbepalingen van de Flora- en faunawet overtreden.

5.3

Uitvoerbaarheid

Uit het onderzoek naar effecten op beschermde natuurwaarden blijkt dat de aanwezige natuurwaarden geen belemmeringen vormen voor de uitvoerbaarheid van het bestemmingsplan. Deze conclusie geldt voor de beschermde soorten en de noodzaak van ontheffingen.

Het is aan het bevoegd gezag om de visie dat er geen sprake zal zijn van negatieve effecten op beschermde gebieden en een noodzaak tot vergunningen te bevestigen.

Gezien de aangetroffen soorten en de in dit rapport opgenomen voorziene plannen en activiteiten behoudt dit onderzoek vijf jaar zijn geldigheid voor een wettelijke of juridische procedure. Bij aanpassingen van het oorspronkelijke plan en veranderingen in de terreinomstandigheden van het plangebied, die kunnen leiden tot andere inzichten met betrekking tot natuurwaarden, zal een actualisatie van het onderzoek moeten plaatsvinden. Dit geldt ook wanneer het beleid voor beschermde gebieden in de omgeving verandert.

B r o n n e n

6

Het plangebied en omgeving zijn op 26 januari 2013 door mevrouw ing. M.S.E. Greve bezocht om een indruk te krijgen van het terrein en het voorkomen van planten- en diersoorten. Gezien de terreinomstandigheden werd extra aandacht besteed aan de mogelijke functie van het gebied voor vleermuizen en jaarrond beschermde nestplaatsen van vogels (in het bijzonder huismussen). Tijdens het veldbezoek was een sneeuwbedekking aanwezig. Ondanks de aanwezige sneeuwbedekking en de tijd van het jaar kon een voldoende beeld worden verkregen van het plangebied en de mogelijkheden voor beschermde soorten.

VERKENNEND VELDBEZOEK

1. (Concept)aanwijzingsbesluiten Natura 2000-gebieden via www.rijksoverheid.nl.
2. Streekplan Fryslân 2007, Provinciale Staten van Fryslân 13 december 2006.
3. Verordening Romte Fryslân 2011, Provinciale Staten van Fryslân, voorjaar 2011.
4. Provincie Fryslân, Werkplan Weidevogels in Fryslân 2007-2013, GS 18 juli 2006.
5. www.quickscanhulp.nl. Quickscanhulp.nl is een internetapplicatie die gegevens over beschermde soorten van de laatste vijf jaar in een aan te geven gebied toegankelijk maakt. Deze gegevens zijn afkomstig uit de nationale Databank Flora en Fauna (NDFF). Het is een initiatief van onder meer de Gegevensautoriteit Natuur en de organisaties binnen de VOFF (www.natuurloket.nl).
6. Boer, E.P. de & E. van Hijum. Libellen in Friesland. Voorlopige Verspreidingsatlas 1995-2004. Libellenwerkgroep Friesland 'De Hynstebiter', Warns 2005.
7. Bos, F., M. Bosveld, D. Groenendijk, C. van Swaay, I. Wynhoff, De Vlinderstichting, De Dagvlinders van Nederland, verspreiding (periode <1980-2003) en bescherming, Nederlandse fauna deel 7, Nationaal Natuurhistorisch Museum Naturalis, KNNV Uitgeverij & European Invertebrate Survey - Nederland, Leiden 2006.
8. Peeters, T.M.J., C. van Achterberg, W.R.B. Heitmans, W.F. Klein, V. Lefeber. A.J. van Loon, A.A. Maelis, H. Nieuwenhuijsen, M. Reemer, J. de Rond, J. Smit, H.H.W. Velthuis, De wespen en mieren van Nederland (Hymenoptera: Aculeata) (verspreidingsperiode <1980-1999) - Nederlandse fauna deel 6. Nationaal Natuurhistorisch Museum Naturalis, Leiden, KNNV Uitgeverij, Utrecht & European Invertebrate Survey - Nederland, Leiden 2004.
9. Delft, J. van, A. de Bruin & P. Frigge, 2011. Waarnemingenoverzicht 2010. RAVON 13(4): 105-119.

OVERIGE BRONNEN

10. Melis, J. (redactie), Werkatlas Zoogdieren van Friesland (verspreiding tot 15 november 2011), Zoogdiervereniging, januari 2012.

B i j l a g e n

1. Wet- en regelgeving natuurwaarden
2. Resultaten Quickscanhulp.nl

Bijlage 1. Wet- en regelgeving natuurwaarden

Relevante wet- en regelgeving met betrekking tot gebiedsbescherming betreft de Natuurbeschermingswet 1998 en het beschermingsregime van de Ecologische Hoofdstructuur. Relevante wet- en regelgeving met betrekking tot soortenbescherming betreft de Flora- en faunawet en het Besluit Rode lijsten flora en fauna. In het navolgende wordt een toelichting op deze wet- en regelgeving gegeven.

Natuurbeschermingswet 1998

De Natuurbeschermingswet uit 1967 voldeed niet meer aan de eisen die internationale verdragen en Europese verordeningen aan natuurbescherming stellen. Daarom is op 1 oktober 2005 de Natuurbeschermingswet 1998 van kracht geworden, die de gebiedsbescherming van nationaal begrensde natuurgebieden bundelt. Daarmee zijn de bepalingen vanuit de Europese Vogelrichtlijn en Habitatrichtlijn in de Natuurbeschermingswet 1998 verwerkt.

De volgende gebieden worden aangewezen en beschermd op grond van de Natuurbeschermingswet 1998:

- Natura 2000-gebieden (Vogelrichtlijn- en Habitatrichtlijngebieden);
- staatsnatuurmonumenten en beschermde natuurmonumenten;
- Wetlands.

Verder is deze wet de basis voor het nationale Natuurbeleidsplan (structuurvisie) waarin de Ecologische Hoofdstructuur is geregeld.

BESCHERMDE GEBIEDEN

Voor activiteiten of projecten die schadelijk zijn voor de beschermde natuur geldt een vergunningplicht. Hierdoor is in Nederland een zorgvuldige afweging gegarandeerd bij projecten die gevolgen kunnen hebben voor natuurgebieden. Meestal verlenen Gedeputeerde Staten van de provincies de vergunningen, maar bij landsbelangoverschrijdende gebieden doet de minister van Economische Zaken dit.

VERGUNNING

Bij projecten, plannen en activiteiten in of in de omgeving van een beschermd gebied moet in een vooroverleg tussen het bevoegd gezag en de initiatiefnemer (samen met zijn ecologisch adviseur) worden ingeschat of de voorgestane ontwikkeling een significant negatief effect op dit gebied tot gevolg kan hebben. In deze oriëntatiefase vindt een globale toetsing plaats, de zogenaamde Voortoets, waardoor een indicatie van de mogelijke negatieve gevolgen wordt verkregen. Op deze manier kan worden bepaald hoe de verdere procedure dient te worden doorlopen en of vergunningverlening aan de orde is. Het bevordert de voortgang van het proces wanneer de initiatiefnemer een aantal globale onderzoeksgegevens voor dit vooroverleg aanlevert. In voorliggend rapport heeft de ecoloog die gegevens beschreven.

ORIËNTATIEFA-
SE/VOORTOETS

BEOORDELING	In tegenstelling tot de beoordeling in het kader van de Flora- en faunawet, die door de ecooloog wordt gegeven, is voor de Natuurbeschermingswet 1998 het oordeel van het bevoegd gezag nodig (zie ook Vergunning). Teneinde te voldoen aan artikel 3.1.6 Bro moet het oordeel van het bevoegd gezag deel uitmaken van de besluitvorming in de planologische procedure, tenzij het objectief overduidelijk is dat beschermde gebieden niet kunnen worden geschaad door de getoetste ontwikkeling.
VERGUNNINGAANVRAAG	Wanneer er geen wetenschappelijke zekerheid bestaat dat er geen significant negatief effect is, moet een passende beoordeling worden uitgevoerd. Indien er mogelijk wel een negatief effect is, maar dit zeker niet significant is, moet een verslechterings- en verstoringstoets worden gedaan. Voor beide toetsen moet de initiatiefnemer de gegevens aanleveren in de vorm van een natuurbeschermingswetrapport. Het bevoegd gezag toetst deze rapportage op verzoek van de initiatiefnemer. In beginsel verleent het bevoegd gezag alleen een vergunning als zekerheid is verkregen dat de activiteit de natuurlijke kenmerken van het gebied niet aantast. Indien een gebied alleen of mede op grond van een eerdere aanwijzing als natuurmonument is aangewezen, geldt voor dat zelfstandige gebied of voor die specifieke aanwijzingscriteria een lichter afwegingskader met een zekere bestuurlijke vrijheid.
ADC-CRITERIA	Wanneer het bevoegd gezag een passende beoordeling nodig acht, moet rekening worden gehouden met de ADC-criteria. Het project moet dan achtereenvolgens worden beoordeeld op: mogelijke (A) alternatieven, (D) dwingende redenen van groot openbaar belang en verplichte (C) compensatie. Veel projecten zullen niet aan deze criteria voldoen. Het kan daarom gunstig zijn om bij twijfel over effecten een uitgebreider vooronderzoek te doen in de vorm van een natuurbeschermingswetonderzoek. Een interactief proces tussen de onderzoekers, de initiatiefnemer en zijn ontwerpers, biedt daarnaast de mogelijkheid om het plan zo bij te stellen dat significant negatieve effecten worden voorkomen.
INSTANDHOUDINGSDOELEN	De omvang van de effecten wordt getoetst aan de instandhoudingsdoelstellingen van het betreffende beschermd gebied. Deze doelstellingen zijn of worden opgenomen in de aanwijzingsbesluiten en de beheerplannen. In het aanwijzingsbesluit van een Natura 2000-gebied staat vanwege welke soorten en habitatten en om welke reden het gebied is aangewezen. De instandhoudingsdoelstellingen van een gebied mogen niet worden geschaad.
AANGEWEZEN	Ten tijde van het schrijven van dit rapport zijn nog niet alle aanwijzingsbesluiten voor de 162 Natura 2000-gebieden klaar. De laatste stand van zaken met betrekking tot de (definitieve) aanwijzingsbesluiten is te vinden op de internetsite van het Ministerie van Economische Zaken (gebiedendatabase). Zolang definitieve aanwijzing nog niet heeft plaatsgevonden, wordt getoetst aan de bestaande gebiedsdocumenten of de conceptaanwijzingsbesluiten.

Voor alle Natura 2000-gebieden moeten beheerplannen worden opgesteld. In een beheerplan wordt vastgelegd hoe en wanneer de doelen voor een gebied worden gehaald (instandhoudingsdoelstellingen). Activiteiten in en rondom Natura 2000-gebieden (landbouw, recreatie, waterbeheer) die negatieve effecten op de natuur(doelen) hebben, kunnen ook in het beheerplan worden geregeld, waarmee een integrale aanpak wordt bewerkstelligd. Een beheerplan moet binnen drie jaar na aanwijzing als Natura 2000-gebied worden vastgesteld. Sinds 1 september 2009 zijn voor ruim 80 van de 168 gebieden concept-beheerplannen beschikbaar.

BEHEERPLANNEN

Ecologische Hoofdstructuur

De Ecologische Hoofdstructuur (EHS) is een samenhangende structuur van gebieden met een speciale natuurkwaliteit (doelen). De EHS moet biodiversiteit en duurzame natuurkwaliteit in Nederland waarborgen. De EHS is een beleidsconcept dat zijn wortels heeft in het Nationaal Natuurbeleidsplan van 1990. In de Structuurvisie Infrastructuur en Ruimte (SVIR) staan de plannen van de rijksoverheid met betrekking tot de EHS. Provincies zijn verantwoordelijk voor de realisering van de EHS. In de Provinciale Structuurvisie en Provinciale Ruimtelijke Verordening is dit als beleidsdoel opgenomen.

De EHS bestaat uit:

- bestaande natuurgebieden;
- toekomstige natuurgebieden;
- beheergebieden.

BESCHERMDE GEBIEDEN

Voor de EHS geldt het beschermings- en compensatieregime uit de Nota Ruimte, zoals uitgewerkt in de Spelregels EHS (Beleidskader voor compensatiebeginsel, EHS-saldobenadering en herbegrenzen EHS). In het geval van een ruimtelijke procedure worden ingrepen bij EHS-gebieden door het bevoegd gezag, het college van Gedeputeerde Staten van de provincie, getoetst. Wezenlijke kenmerken en waarden van de EHS mogen niet worden aangetast. Aantasting wordt alleen verdedigbaar geacht als aantoonbaar is dat het project van groot openbaar belang is en er geen redelijk alternatief bestaat. Hier geldt het zogenaamde 'nee, tenzij'-principe. De aantasting moet zoveel mogelijk worden gemitigeerd. Restschade moet worden gecompenseerd.

BESCHERMING

In tegenstelling tot de beoordeling in het kader van de Flora- en faunawet, die door een ecooloog wordt gegeven, is in het geval van effecten op de EHS het oordeel van het bevoegd gezag nodig. Dit komt overeen met de Natuurbeschermingswet 1998. Het college van Gedeputeerde Staten van de betreffende provincie is gewoonlijk het bevoegd gezag. In voorliggend rapport levert de ecooloog wel de argumenten voor dat besluit. Teneinde te voldoen aan artikel 3.1.6 Bro moet het oordeel van het bevoegd gezag deel uitmaken van de besluitvorming in de planologische procedure, tenzij het objectief overduidelijk is dat beschermde gebieden niet kunnen worden geschaad door de getoetste ontwikkeling.

BEOORDELING

Flora- en faunawet

Op 1 april 2002 is de Flora- en faunawet in werking getreden. Het soortenbeleid uit de Vogelrichtlijn van 1979 en de Habitatrichtlijn van 1992 van de Europese Unie is hiermee in de nationale wetgeving verwerkt.

ZORGPLICHT	Achter de Flora- en faunawet staat het idee van de zorgplicht voor in het wild levende dieren en planten (zowel beschermde als onbeschermde) en hun leefomgeving. Die zorgplicht houdt in ieder geval in dat iedereen die weet of redelijkerwijs kan vermoeden dat zijn handelen of nalaten nadelige gevolgen heeft voor flora of fauna, verplicht is dergelijk handelen achterwege te laten. Diegene moet alle maatregelen nemen die redelijkerwijs van hem kunnen worden verwacht om die nadelige gevolgen te voorkomen, zoveel mogelijk te beperken of ongedaan te maken (artikel 2).
VERBODEN	Volgens de Flora- en faunawet is het verboden om beschermde planten te verwijderen of te beschadigen (artikel 8), beschermde dieren te doden, te verwonden, te vangen (artikel 9) of opzettelijk te verontrusten (artikel 10) en voortplantings- of vaste rust- en verblijfplaatsen te beschadigen (artikel 11). Ook het rapen of beschadigen van eieren van beschermde dieren is verboden (artikel 12). Tevens moet rekening worden gehouden met de mogelijkheid dat enkele van deze verboden indirect worden overtreden door aantasting van bijvoorbeeld het foerageergebied en migratieroutes.
BESCHERMDE SOORTEN	Beschermde zijn de inheemse zoogdieren (met uitzondering van huismuis, bruine rat en zwarte rat), alle inheemse vogels, amfibieën en reptielen, sommige planten, vissen, vlinders, libellen, kevers en mieren en rivierkreeft, wijngaardslak en Bataafse stroommossel.
BESCHERMINGSREGIMES	Op 23 februari 2005 is de AMvB 2004 betreffende artikel 75 van de Flora- en faunawet in werking getreden. Deze AMvB deelt de in Nederland beschermde soorten in drie beschermingsregimes in. In de 'Lijst van alle soorten beschermd onder de Flora- en faunawet' worden de soorten ingedeeld in drie tabellen. Het gaat hierbij om algemene soorten (soorten uit tabel 1), overige soorten (soorten uit tabel 2) en strikt beschermde soorten (soorten uit tabel 3). Om verwarring te voorkomen, wordt in dit rapport respectievelijk de benaming licht, middelzwaar en streng beschermd gehanteerd.
TABEL 1	Licht beschermde soorten (algemene soorten) zijn in Nederland zo algemeen voorkomend dat wordt aangenomen dat ruimtelijke ontwikkelingen de gunstige staat van instandhouding van deze soorten niet negatief beïnvloeden. Voor deze soorten geldt een vrijstelling voor de artikelen 8 tot en met 12 van de Flora- en faunawet. Aan deze vrijstelling zijn geen aanvullende eisen gesteld. De verboden, bedoeld in artikel 9 tot en met 11 van de wet, gelden in het geheel niet ten aanzien van mol, bosmuis en veldmuis. Daarnaast gelden ze niet ten aanzien van huisspitsmuis voor zover dit dier zich in of op gebouwen of daarbij behorende erven of roerende zaken bevindt.

Voor middelzwaar beschermde soorten (overige soorten) en vogels geldt een vrijstelling in het kader van de Flora- en faunawet, mits wordt gewerkt volgens een door het Ministerie van Economische Zaken goedgekeurde gedragscode (zie hierna). Deze gedragscode moet door de sector of de ondernemer zelf worden opgesteld en ingediend voor goedkeuring. Zolang geen gedragscode is opgesteld, moet voor verstoring van de soorten ontheffing worden aangevraagd. Toetsingscriteria voor het verlenen van een ontheffing bij middelzwaar beschermde soorten zijn:

TABEL 2

- de activiteit mag er niet voor zorgen dat afbreuk wordt gedaan aan de gunstige staat van instandhouding van de soort;
- de activiteit moet een redelijk doel dienen.

Ontheffing voor streng beschermde soorten en vogels wordt alleen verleend onder strikte voorwaarden. De algemene beleidslijn hierbij is dat de ingrepen zodanig worden gemitigeerd dat er geen effecten zijn te verwachten op het goede voortbestaan van de soort op de locatie van de ingreep. Toetsingscriteria voor het verlenen van een ontheffing zijn:

TABEL 3

- er mag geen andere bevredigende oplossing voor de geplande activiteit zijn;
- de activiteit mag er niet voor zorgen dat afbreuk wordt gedaan aan de gunstige staat van instandhouding van de soort;
- er moet een in of bij de wet genoemd belang zijn;
- er wordt zorgvuldig gehandeld;
- er vindt geen benutting of economisch gewin plaats.

Ten behoeve van een ontheffingsaanvraag artikel 75 Flora- en faunawet dient een activiteitenplan te worden opgesteld. In het activiteitenplan worden het doel van de aanvraag en een uitgebreide onderbouwing van de activiteit beschreven. Het vormt de basis van de beoordeling door de Dienst Regelingen van het Ministerie van Economische Zaken.

ACTIVITEITENPLAN

Wanneer door middel van het nemen van mitigerende maatregelen een verbodsovertreding wordt voorkomen, kan het eveneens goed zijn om een activiteitenplan op te stellen om het 'zorgvuldig werken' vast te leggen. Dit activiteitenplan kan via de aanvraagprocedure voor een ontheffing artikel 75 Flora- en faunawet ter beoordeling aan de Dienst Regelingen worden voorgelegd. Hierbij wordt dan ingezet op een goedkeuring van de maatregelen, maar een afwijzing van de ontheffingsaanvraag. Door uitvoering van de maatregelen die in het activiteitenplan zijn beschreven, wordt een overtreding van de Flora- en faunawet namelijk voorkomen en is een ontheffing niet nodig.

AFWIJZING

Een gedragscode is een document waarin wordt aangegeven hoe bij het uitvoeren van activiteiten of werkzaamheden schade aan beschermde planten en dieren wordt voorkomen of tot een minimum wordt beperkt. Ook wordt in de gedragscode aangegeven hoe in de praktijk zorgvuldig wordt gehandeld.

GEDRAGSCODE

BEOORDELING

Om te voldoen aan de onderzoeksverplichting naar andere eventueel belemmerende regelgeving zoals gesteld in artikel 3.1.6 Bro, is het voldoende dat een ecooloog vaststelt dat er geen ontheffingen volgens artikel 75 Flora- en faunawet nodig zijn of dat deze kunnen worden verkregen (ABRvS 23 augustus 2006). Dit oordeel is geldig wanneer het is gebaseerd op goed onderzoek en juridisch navolgbaar is gedocumenteerd, zoals in voorliggende rapportage is gebeurd. De begrippen 'ecoloog', 'goed onderzoek' en 'rapportage' zijn beschreven in de 'Handreiking Flora- en faunawet, 31 oktober 2008' van de Dienst Landelijk Gebied.

Besluit Rode lijsten flora en fauna

De Rode lijsten zijn officieel door de minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit vastgesteld (Besluit Rode lijsten flora en fauna, november 2004, gedeeltelijk herzien en aangevuld per september 2009) op grond van de artikelen 1 en 3 van het Verdrag inzake het behoud van wilde dieren en planten en hun natuurlijk leefmilieu in Europa van 19 september 1979 (Verdrag van Bern). Voor het Ministerie van Economische Zaken zijn de rode lijsten mede richtinggevend voor het te voeren natuurbeleid. Veel rode lijstsoorten (vooral planten) worden niet door de Flora- en faunawet beschermd en hebben daardoor geen (duidelijke) juridische status.

SAMENSTELLING

De rode lijsten zijn samengesteld aan de hand van twee criteria, te weten de trend en de zeldzaamheid. De rode lijstsoorten worden ingedeeld in de volgende categorieën, met de daarbij behorende trend en zeldzaamheid:

- **UW** uitgestorven op wereldschaal: maximaal afgenomen en nu afwezig op wereldschaal;
- **UWW** in het wild uitgestorven op wereldschaal: maximaal afgenomen en nu in het wild afwezig op wereldschaal, maar in Nederland nog wel in gevangenschap gehouden of gekweekt;
- **VN** verdwenen uit Nederland: maximaal afgenomen en nu afwezig in Nederland;
- **VNW** in het wild verdwenen uit Nederland: maximaal afgenomen en nu in het wild afwezig in Nederland, maar in Nederland nog wel in gevangenschap gehouden of gekweekt;
- **EB** ernstig bedreigd: zeer sterk afgenomen en nu zeer zeldzaam;
- **BE** bedreigd: sterk afgenomen en nu zeldzaam tot zeer zeldzaam, of zeer sterk afgenomen en nu zeldzaam;
- **KW** kwetsbaar: matig afgenomen en nu vrij tot zeer zeldzaam, of sterk tot zeer sterk afgenomen en nu vrij zeldzaam;
- **GE** gevoelig: stabiel of toegenomen, maar zeer zeldzaam, of sterk tot zeer sterk afgenomen, maar nog algemeen.

Bijlage 2. Resultaten Quickscanhulp.nl

(c) NDFP - quickscanhulp.nl 23-01-2013 13:32:29.
Kilometerhok 550.43.50.00.00

Soort	Soortgroep	Bescherming	Afstand
Kleine modderkruiper	Vissen	tabel II	0 - 1 km
Rivierdonderpad	Vissen	tabel II	0 - 1 km
Paling	Vissen	tabel II	0 - 1 km
Steenmarter	Zoogdieren	tabel II	0 - 1 km
Boomvalk	Vogels	tabel III	0 - 1 km
Buizerd	Vogels	tabel III	0 - 1 km
Gierzwaluw	Vogels	tabel III	0 - 1 km
Grote gele kwikstaart	Vogels	tabel III	0 - 1 km
Havik	Vogels	tabel III	0 - 1 km
Huismus	Vogels	tabel III	0 - 1 km
Kerkuil	Vogels	tabel III	0 - 1 km
Ooievaar	Vogels	tabel III	0 - 1 km
Roek	Vogels	tabel III	0 - 1 km
Sperwer	Vogels	tabel III	0 - 1 km
Boommarter	Zoogdieren	tabel III	0 - 1 km
Otter	Zoogdieren	tabel III	0 - 1 km
Levendbarende hagedis	Reptielen	tabel II	1 - 5 km
Rapunzelklokje	Vaatplanten	tabel II	1 - 5 km
Rietorchis	Vaatplanten	tabel II	1 - 5 km
Ronde zonnedauw	Vaatplanten	tabel II	1 - 5 km
Steenanjer	Vaatplanten	tabel II	1 - 5 km
Tongvaren	Vaatplanten	tabel II	1 - 5 km
Veldsalie	Vaatplanten	tabel II	1 - 5 km
Waterdriehblad	Vaatplanten	tabel II	1 - 5 km
Wilde gagel	Vaatplanten	tabel II	1 - 5 km
Meerval	Vissen	tabel II	1 - 5 km
Eekhoorn	Zoogdieren	tabel II	1 - 5 km
Heikikker	Amfibieën	tabel III	1 - 5 km
Poelkikker	Amfibieën	tabel III	1 - 5 km
Rugstreepad	Amfibieën	tabel III	1 - 5 km
Gevlekte witsnuitlibel	Insecten - Libellen	tabel III	1 - 5 km
Groene glazenmaker	Insecten - Libellen	tabel III	1 - 5 km
Noordse winterjuffer	Insecten - Libellen	tabel III	1 - 5 km
Adder	Reptielen	tabel III	1 - 5 km
Hazelworm	Reptielen	tabel III	1 - 5 km
Ringslang	Reptielen	tabel III	1 - 5 km
Grote modderkruiper	Vissen	tabel III	1 - 5 km

Oehoe	Vogels	tabel III	1 - 5 km
Ransuil	Vogels	tabel III	1 - 5 km
Slechtvalk	Vogels	tabel III	1 - 5 km
Wespendief	Vogels	tabel III	1 - 5 km
Platte schijfhoren	Weekdieren	tabel III	1 - 5 km
Das	Zoogdieren	tabel III	1 - 5 km
Gewone dwergvleermuis	Zoogdieren	tabel III	1 - 5 km
Gewone grootoorvleermuis	Zoogdieren	tabel III	1 - 5 km
Gewone-, Kleine- of Ruige dwergvleermuis	Zoogdieren	tabel III	1 - 5 km
Laatvlieger	Zoogdieren	tabel III	1 - 5 km
Rosse vleermuis	Zoogdieren	tabel III	1 - 5 km
Ruige dwergvleermuis	Zoogdieren	tabel III	1 - 5 km
Waterspitsmuis	Zoogdieren	tabel III	1 - 5 km
Watervleermuis	Zoogdieren	tabel III	1 - 5 km

Colofon

Opdrachtgever
Accolade

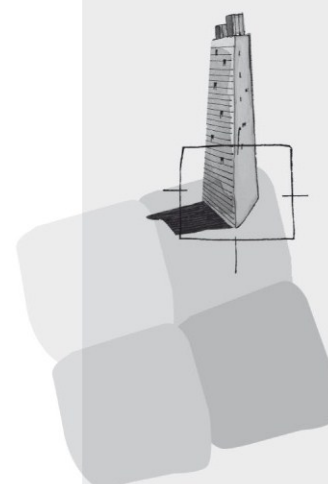
Contactpersoon
De heer R. Velthuis

Rapport
Mevrouw ing. M.S.E. Greve
BügelHajema Adviseurs

Fotografie
BügelHajema Adviseurs

Projectleiding
De heer drs. M.T.M. Mosterman

Projectnummer
550.43.50.00.00

BügelHajema Adviseurs bv
Bureau voor Ruimtelijke
Ordening en Milieu BNSP
Vaart nz 48-50
Postbus 274
9400 AG Assen
T 0592 316 206
F 0592 314 035
E assen@bugelhajema.nl
W www.bugelhajema.nl

Vestigingen te Assen,
Leeuwarden en Amersfoort